

TARİH 10

HAZIRLAYAN: ARİF ÖZBEYLİ

1.1. 1072-1308 YILLARI ARASINDAKİ BAŞLICA SİYASİ GELİŞMELER

1072 Saltuklular Beyliği'nin kurulması			1189-1192 III. Haçlı Seferi
1077 Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması			1196 Moğol İmparatorluğu'nun kurulması
1080 Danişmentliler Beyliği'nin kurulması			1202 Saltuklular Beyliği'nin yıkılması
1080 Mengücekîler Beyliği'nin kurulması			1202-1204 IV. Haçlı Seferi
1081 Çaka Beyliği'nin (Görsel 1.1) kurulması			1227 Moğol İmparatorluğu'nun parçalanması
1093 Çaka Beyliği'nin yıkılması			1228 Mengücekîler Beyliği'nin yıkılması
1096-1099 I. Haçlı Seferi			1230 Yassıçemen Muharebesi
1102 Artuklular Beyliği'nin kurulması			1231 Artuklular Beyliği'nin yıkılması
1141 Katvan Muharebesi			1240 Bâbailer Ayaklanması
1147-1149 II. Haçlı Seferi			1243 Köseadağ Muharebesi
1157 Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılması			1250 Eyyubiler Devleti'nin yıkılması
1174 Eyyubiler Devleti'nin kurulması			1250 Memlükular Devleti'nin kurulması
1176 Miryokefalon Muharebesi			1260 Ayn-ı Calut Muharebesi
1178 Danişmentliler Beyliği'nin yıkılması			1270 Haçlı Seferleri'nin sona ermesi
			1277 Karamanoğlu Mehmet Bey'in (Görsel 1.2) Türkçeyi resmi dil ilan etmesi
			1308 Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması

Görsel 1.1
Çaka Bey (Temsilî)

Görsel 1.2
Karamanoğlu Mehmet Bey (Temsilî)

Harita 1.1
1072-1178 yılları arasında Anadolu

Harita 1.3
1189-1308 yılları arasında Anadolu

1.2. ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ

Anadolu'da VI ve VII. yüzyıllarda Sasani ile Bizans imparatorlukları arasında mücadeleler yaşanmış ve bu mücadeleler Anadolu coğrafyası için tam bir yıkım olmuştur. Daha sonra başlayan ve asırlar süren Bizans-Müslüman mücadeleleri de Anadolu'daki şehir ve kasabaları harabeye çevirmiş, bölgede nüfus oldukça seyrelmiştir.

Balkanlarda; Uz, Peçenek ve Kuman akınları ile uğraşmak zorunda kalan Bizans İmparatorluğu, içerde de sık sık imparator değişiklikleri yaşamıştır. Özellikle II. Basileos'un (Bazileus) 1025'te ölümünden sonra uzun süre yönetimde istikrar yakalayamayan Bizans'ta, devlet düzeni bozulmuş ve halkın devlete olan güveni sarsılmıştır. Bu dönemde Anadolu'da; Rumlar ve Ermenilerle birlikte Süryaniler, Araplar ve Türkler bulunmaktadır. Anadolu'da yaşayan bu halklar, ekonomik olarak çok zor durumda olsalar da kendi yaşadıkları bölgelerde eski dillerini, adetlerini ve yaşayışlarını koruyabilmişlerdir.

XI. yüzyılda Anadolu'da karşılaşılan durum, Türkler için umut verici olmuş ve Anadolu'nun fethini kolaylaştırmıştır. Balkanlarda ve Anadolu'da gücünü korumaya çalışan Bizans İmparatorluğu, büyük bir orduya ihtiyaç duymuştur. Ordusunu her an savaşa hazır tutmak zorunda olan Bizans, ihtiyaç duyduğu parayı karşılamak için zaten zor durumda olan halktan daha fazla vergi toplamaya başlamıştır. Para olarak toplanan vergilere, zamanla halkı daha da yıpratıcı zorunlu çalışma görevleri eklenmiştir.

Vergi sistemindeki adaletsizlik, Bizans'ın kötü yönetimi ve yer yer baş gösteren isyanlar, halkı daha da perişan etmiştir. Anadolu'daki tekfurlar da halka her türlü zulmü yapmaya başlamıştır. Halk ise artık bu vergileri ödeyemez duruma gelmiş ve Türkleri çare olarak görmeye başlamıştır. Sefalet içindeki halk, tekfurların adaletsiz vergilerine karşı Türklerin haraç ve cizye vergilerini, çoktan kabullenmiştir.

Bizans idaresinden bıkan halklar, Selçuklu akınlarına direnmemiştir. Özellikle mezhep farkından dolayı Bizans tarafından büyük baskı ve işkencelere maruz kalan Ermeniler, Türk akınlarına hiç direniş göstermemiştir. İran, Arap ve Türk akınları halkın daha batıya göç etmesine yol açmış,

Doğu Anadolu'nun nüfusu aralıklarla süren savaşlar, yönetimin baskısı ve salgın hastalıklar nedeniyle oldukça azalmıştır. Böylece Türk akınları ve sonrasında Oğuz göçleri sırasında yerli halkın tavrı, Anadolu'nun süratle Türkleşmesini kolaylaştırmıştır.

XI. yüzyılda Doğu Anadolu'da Ermeni ve Süryaniler ile Orta Anadolu'da yaşayan halk, Bizans'ın adaletsiz idaresi nedeniyle Türklere karşı Bizans İmparatorluğu'nun yanında yer almamıştır. Bu yüzden Bizans, bu yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'daki Ermeni prensliklerini yıkıp buradaki halkı kitleler hâlinde Orta Anadolu'ya sürmüştür. Bizans'ın Ortodoks mezhebini bu milletlere dayatması, halkı Bizanslılardan daha da uzaklaştırmıştır.

Malazgirt Meydan Muharebesi, Bizans'ın Anadolu'daki hâkimiyetinin büyük ölçüde kırıldığı önemli bir gelişme olmuştur. Bu savaştan sonra Selçuklular, Anadolu'yu yurt edinme politikasını uygulama fırsatı bulmuştur. Çağrı Bey'in liderliğinde Selçuklular önce keşif daha sonra da yurt edinme amacıyla ise daha rahat hareket etmeye başlayan Oğuzlar, güvenli bir şekilde Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da ilk Türk Beyliklerinin kurulmasıyla Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hızlanmıştır.

XI. yüzyılda Anadolu'yu yurt edinen Türkler, burada kurdukları devletleri daha çok kurucularının veya bölgenin adıyla anmıştır. Türkiye adı ise ilk defa Bizans kaynaklarında görülmüş ve Anadolu XII. yüzyıldan itibaren Batılılar tarafından Türkiye olarak anılmaya başlanmıştır. Arap kaynaklarında da Berrü't- Türkiyye ifadesi XIV. yüzyıl başlarında kullanılmıştır.

1.3. Anadolu'nun Türkleşme Süreci

Anadolu'ya ilk Türk akınları IV. yüzyılın sonlarında Avrupa Hunları tarafından düzenlenmiştir. 395-398 yılları arasında Avrupa Hunları; Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya girmiş, batı yönünden Doğu Roma İmparatorluğu'na baskı yapmış hatta Suriye'ye kadar inmiştir. Hunlardan sonra VI. yüzyıldan itibaren Sabarlar, Anadolu'ya girerek Konya, Kayseri ve Ankara civarına kadar ilerlemiştir. Ancak hem Hunlar hem de Sabarlar, Anadolu'da yerleşmeyi düşünmeyerek yurtlarına geri dönmüştür.

VIII. yüzyılda Abbasiler tarafından Türkistan ve Horasan'dan getirilen Türkler, Bizans'a karşı gaza ve cihat amacıyla Anadolu'nun sınır bölgelerine yerleştirilmiştir. X. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkler, Anadolu'da gaza ve cihat hareketlerinde bulunmuş ancak bu akınlar Anadolu'yu yurt edinme amacı taşımamıştır.

Anadolu'ya ilk Selçuklu akınları, Büyük Selçuklu Devleti kurulmadan önce, 1015'ten itibaren Çağrı Bey liderliğinde keşif yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 3 000 kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya giren Çağrı Bey, elde ettiği ganimetler ve Anadolu hakkında öğrendiği pek çok önemli bilgiyle Tuğrul Bey'in yanına dönmüştür.

Anadolu'yu yurt edinme politikasının temeli, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra Tuğrul Bey tarafından atılmıştır. Tuğrul Bey, hanedan mensuplarını ve komutanlarını Anadolu'nun fethi konusunda görevlendirmiştir. 1048'de Pasinler Savaşı ile yaklaşık bir asır sürecek olan Selçuklu-Bizans mücadelesi başlamıştır. Tuğrul Bey'den sonra hükümdar olan Alp Arslan zamanında da fetih hareketlerine devam edilmiş ve 1064'te Ani Kalesi alınmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı'yla Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.

Bu zafer sonrasında Sultan Alp Arslan'ın şekillendirdiği fetih politikası, Anadolu'nun fethini hızlandırmıştır. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu'nun Türkleştirilmesini bir devlet politikası

hâline getirmiş ve bunu takiben Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri de kalıcı Türk yerleşmesini sağlamıştır.

Anadolu'nun yurt tutulması bağlamında Malazgirt Savaşı tam bir dönüm noktası olmuştur. Kısa bir süre içerisinde Anadolu'da; Danişmentliler (Sivas-Tokat-Kayseri), Mengücekliler (Erzincan), Artuklular (Mardin), Saltuklular (Erzurum), Dilmaçoğulları (Bitlis-Erzen), Ahlatşahlar-Sökmenliler (Ahlat-Erciş-Van) ve Çaka Beyliği (İzmir) gibi beylikler kurulmuştur.

Malazgirt Zaferi sonrası Anadolu'nun fethi için beylikler, kuzeyde Gürcüler, batıda Bizans ve zaman zaman Haçlılar, güneyde ise Eyyubiler ile mücadele etmiştir. Bölgelerini farklı düşmanlara karşı iyi savunan beyliklerin çoğu, zamanla Türkiye Selçukluları hâkimiyetine girmiş ve kültür miraslarını Selçuklulara devretmiştir. İlk Türk beylikleri döneminde özellikle Anadolu'nun doğusu refaha kavuşmuştur. Bu beylikler; bölgenin Türkleşmesi amacıyla camiler, medreseler, kervansaraylar, imarethaneler, zaviye ler, hamamlar, kümbetler gibi mimari eserler inşa etmişlerdir. Böylece bölgelerini bayındır hâle getirmiş ve Anadolu'da kalıcılığı sağlamışlardır.

Malazgirt Zaferi'nden sonra kurulan beylikler, yaklaşık 200 yıl Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin etkisiyle Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin ortak noktası kurucularının Oğuzlara mensup olmasıdır.

Türkiye Selçukluları ile Çaka Beyliği arasındaki ilişkilerde Bizans etkili olmuştur. Oluşturduğu güçlü donanma ile Bizans'ı denizden tehdit eden Çaka Bey, kızını da Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ile evlendirerek nüfuz kazanmıştır. Çaka Bey'in Balkanlardaki Peçenekler ile de ittifak kurması, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'u (Aleksiyos Komnenos) endişelendirmiştir. I. Kılıç Arslan'a bir mektup yazan imparator, Çaka Bey'in asıl amacının Selçuklu tahtı olduğuna sultanı inandırmış ve sultanı Çaka Bey'e karşı kıskırtmıştır. Çaka Bey'i İznik'e davet eden I. Kılıç Arslan verdiği ziyafet esnasında Çaka Bey'i öldürtmüştür. Böylece Bizans, Çaka Bey tehlikesini ortadan kaldırmıştır.

Anadolu'da Kurulan Diğer Türk Devletleri

- Sökmenliler: Ahlat ve Van Gölü Havzası
- İnaloğulları: Diyarbakır ve çevresi
- Çubukoğulları: Harput ve çevresi
- Dilmaçoğulları: Bitlis ve çevresi
- İnançoğulları: Ladik (Denizli)
- Tanrıvermişoğulları: Efes ve çevresi

1.3.2. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1077-1308)

KUTALMIŞOĞLU SÜLEYMAN ŞAH

(1077-1086)

1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra Kılıç Arslan ve Davut Kulan Arslan esareten kurtularak İznik'e gelmiş ve devleti Ebu'l-Kasım'dan devralmıştır. Büyük kardeş olan Kılıç Arslan İznik'te sultan ilan edilmiştir.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun torunu olup, Anadolu'daki fetih harekâtından sonra Antakya'dan Anadolu'ya girdi. 1074 yılında Konya ve havalisini mahallî

Rum despotlarından alarak, fetihlere devamla İznik önlerine geldi. 1075 senesinde İznik'i fethederek, emrindeki kuvvetlerin merkezi yaptı. Böylece Türkiye Selçuklu Devletinin temeli atılmış oldu. 1084'te Hıristiyanlardan Antakya'yı aldı. 1086'da Suriye Selçuklu meliki Tutuş'la yaptığı savaşta yenildi ve savaş meydanında vefat etti.

I. KILIÇARSLAN (1092-1107)

1096 yılında Malatya'yı kuşattı. Türkiye Selçukluları, 1096 yılında Haçlı tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Davut Kulan Arslan, çoğunluğunu Avrupa'nın yoksul halklarının oluşturduğu öncü Haçlı kuvvetlerini Anadolu'ya geçer geçmez bir baskınla yok etmiştir. Daha sonra gelen asıl Haçlı kuvvetleri başarılı olmuş ve İznik başta olmak üzere Urfa, Antakya, Kudüs gibi önemli şehirleri ele geçirmiştir. I. Haçlı kuvvetlerini yenilgiye uğrattı. Başkenti Konya'ya taşıdı. Danişmentlileri yenerek Malatya'yı aldı. Musul'u ele geçirdi. Büyük Selçuklu hükümdarı Mehmet Tapar'ın gönderdiği ordu ile yaptığı savaşta yenilerek Habur ırmağında boğuldu.

Haçlı Seferleri'ne karşı Türkler, Anadolu'yu savunma görevini üstlenmiştir. Türkiye Selçukluları, Anadolu'yu Türkleştirmek için Bizans ve Haçlılar ile mücadele etmiş ve ayrıca Türkistan'dan gelen Türkmen kitlelerini Anadolu'ya yerleştirerek Anadolu'da kalıcılık sağlamıştır.

I. MESUT (1116-1155)

Sultan Mesud, Danişmentli tahakkümünden kurtulmaya, Bizanslıları Anadolu'dan atmaya ve birliği sağlamaya çalıştı. Ankara, Çankırı, Kastamonu, Elbistan, Sivas ve Malatya bölgeleri Danişmentoğullarından alınmıştır. Bu sırada İkinci Haçlı Seferiyle Anadolu'ya giren Avrupalılar da, Türk kılıçları önünde duramadı. Halka adaletle muamele etmesi sebebiyle, Hıristiyanların bir çoğu, Bizans yerine Türk idaresine bağlandı.

II. KILIÇARSLAN DEVRİ (1155-1192)

II. Kılıç Arslan tahta geçtiğinde Türkiye Selçukluları bazı sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Kardeşi Şahinşah'ın kendisine karşı taht mücadelesine girişmesi ve güneyde Musul Atabeyi Nurettin Zengi'nin Selçuklu topraklarına saldırması üzerine II. Kılıç Arslan, Bizans ile ittifak kurmak için İstanbul'a gitmiştir. Bu ittifak sayesinde kısa sürede Sakarya'dan Fırat'a kadar olan bölgede iktidarını sağlamlaştırmıştır.

Bizanslılar ve yardımcı kuvvetlere karşı, 1176 Miryokefalon (Düzbel/ Karamukbeli) Meydan Savaşı'nı kazanarak, Anadolu'yu yurt edinen Türklerin bölgeden atılamayacağını ispatladı. Selçukluların çok güçlenmesi, sınırlarını genişletmesi ve Türkmenlerin Batı Anadolu'ya kadar akınlara devam etmesi bu kez Bizans'ı tedirgin etmiştir. Bizans imparatorunun, II. Kılıç Arslan ile yaptığı ittifaka sadık kalmaması üzerine iki taraf savaşın eşiğine gelmiştir. Büyük bir ordu ile Konya'ya doğru yola çıkan Bizans kuvvetleri 17 Eylül 1176 tarihinde, Denizli yakınlarında olduğu tahmin edilen Miryokefalon denilen geçitte Selçuklu kuvvetleri tarafından pusuya düşürülerek yenilgiye uğratılmıştır. Sultan Kılıç Arslan, imparatoru esir etmek yerine, Selçuklu sınırlarındaki bazı Bizans kalelerinin yıkılması şartıyla bir antlaşma yapma yoluna gitmiştir. Bizans tarihindeki

en büyük yenilgilerden birisi olan Miryokefalon mağlubiyeti ile Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan çıkarma ümitleri tamamen sona ermiştir. Böylece Türklerin Anadolu hâkimiyeti kesinleşmiştir.

Bizans ve Miryokefalon Zaferi

Miryokefalon Zaferi, Malazgirt'ten sonra Türkiye tarihinde ikinci bir dönüm noktasıdır. Bizanslılar, Malazgirt'in kendileri için nasıl bir darbe olduğunu o güne kadar henüz yeterince kavrayamamış ve bu sebeple sürekli Anadolu'yu geri alma ümit ve hayaliyle yaşamış ve Anadolu'yu Türkler tarafından geçici bir süre için işgal edilmiş bir ülke gözüyle görmüştür.

Halbuki Miryokefalon Zaferi'nden sonra, Haçlı istilaları nedeniyle 1097'den 1176'ya kadar Bizanslılarda olan üstünlük tekrar Türkiye Selçuklularına geçmiş, Bizans'ın Anadolu'yu kurtarma ve geri alma ümit ve hayalleri tamamen tarihe karışmıştır. Bir daha asla Doğu'ya büyük bir sefer düzenleyemeyecektir.

Miryokefalon Zaferi'nden sonra İmparator Manuel Komnenos'un planlarını hem Batı'da hem Doğu'da gerçekleştiremeyeceği ortaya çıkmıştır. Bundan sonra Bizanslılar daima müdafaada ve çöküntüde, Türkler de ilerleme ve yükselme hâlinde olmuştur. Böylece, Malazgirt Zaferi'yle açılan vatan ve kurulan devlet, Miryokefalon Zaferi'yle korunmuş ve emniyet altına alınmıştır.

1.4. ANADOLU'DA DEVLETLEŞME SÜRECİ

1.4.1 Boylar Birliğinden Devletleşmeye

Tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren Türkler, devlet kurma idealine sahip olmuştur. Gerek Orta Asya'da gerekse göç edilen bölgelerde köklü devletler kurmaları bu ideallere sahip olduklarını kanıtlamaktadır. Hun, Kök Türk, Uygur, Karahanlı, Gazneli, Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti birlikte düşünüldüğünde, tarihin hemen her döneminde bağımsız bir Türk devletinin olduğu görülmektedir.

Türkler, Orta Asya'daki ilk dönemlerinden itibaren boylar birliği şeklinde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanmada, Türk toplumunun en küçük yapısını oğuş denilen aile oluşturmuştur. Oğuşların birleşmesiyle urug yani sülale, urugların birleşmesiyle de boylar meydana gelmiştir. Boyların bir araya gelmesiyle oluşan topluluğa bodun yani millet; milletin oluşturduğu en büyük siyasi teşkilat olan devlete ise il veya el denilmiştir.

Boy, eski Türk devletlerinin oluşumunda en dinamik yapıdır. Türk boylarının sık sık birleşerek devlet hâline gelmesi, iç ve dış sebeplerle dağılması ve tekrar tekrar yeni devletler oluşturması bu dinamik yapıyı kanıtlar niteliktedir. Ailelerin ve sülalelerin reisleri tarafından seçilen beyin, törenin uygulanmasını sağlamak, adaleti gözetmek, ekonomik faaliyetleri yürütmek, dayanışmayı sürdürmek ve boyu korumak gibi sorumlulukları vardır.

Orta Asya'daki devlet anlayışını Anadolu'da da devam ettiren Türkler, Malazgirt Zaferi sonrasında ilk Türk beyliklerini kurmaya başlamıştır. Türklerin boylar hâlinde konar-göçer olarak yaşamlarını sürdürmeleri, merkezî devletlerin kuruluşunu yavaşlatmış ve bu devletlerde çeşitli sıkıntılar ortaya çıkartmıştır.

1.4.2 Türkiye Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlığı

Türkiye Selçuklu Devleti, kuruluş döneminde bir taraftan Bizans'ı ve Haçlı saldırılarını bertaraf etmek diğer taraftan Türk beylikleri ve Eyyubilerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum sosyal ve ekonomik alanda ilerlemeyi geciktirmiştir. 1176 Miryokefalon Zaferi ile Bizans'a ağır bir darbe vuran Türkiye Selçukluları, Danişmentlileri de ortadan kaldırdıktan sonra siyasi, sosyal ve ekonomik teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık verebilmiştir.

Türkiye Selçuklularının devlet teşkilatının oluşumunda, diğer Türk devletlerinin izleri görülmekle birlikte, en etkili devlet Büyük Selçuklu Devleti olmuştur. Türk devletlerinin genelinde olduğu gibi Türkiye Selçuklularında da tahta kimin geçeceği konusu kesin bir hükme bağlanmadığı için şehzadeler arasında taht kavgaları yaşanmıştır. Türkiye Selçuklularında veliahtlık müessesesi devam etmiş ve sultan, büyük veya küçük ayırt etmeksizin oğullarından birini veliaht seçmiştir. Veliahtlık, Eski Türk geleneğinde olduğu gibi babadan oğula, oğul küçük ise kardeşe geçse de bu durum da taht kavgalarını önlemeye yetmemiştir.

Moğolların Anadolu'yu kasıp kavurduğu dönemde farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Zaman zaman şehzadeler, taht mücadelelerinde birbirlerine üstünlük sağlayamamıştır. Bu durum karşısında tecrübeli devlet adamlarının uzlaşmayı sağlamasıyla şehzadeler, eş hükümdarlar şeklinde devleti yönetmiştir. Ancak bütün bu otorite kayıplarına rağmen Selçuklu Hanedanı'nın meşruiyeti tartışma konusu yapılmamıştır.

Türkiye Selçuklularında devletin yönetim merkezi olan ve dergâh veya bârgâh olarak da anılan saray, hem devletin idare merkezi hem de hükümdarın şahsî ikametgâhı olmuştur. Sultanın özel hayatını sürdürdüğü saray bölümüne harem denmiştir. Saray teşkilatında en önemli görevliye hâcip denmiş ve hâciplerin reislerine de "hâcibü'l-hüccab" denmiştir.

Türkiye Selçuklularında sultanın mutlak vekili olarak vezir görev yapmış ve sultan adına devleti idare etmiştir. Fakat devletin Moğol baskısıyla zayıfladığı dönemde artık vezir başta olmak üzere üst düzey devlet görevlileri, sultan tarafından değil İlhanlılar tarafından seçilmeye başlanmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî teşkilatı da esas itibarıyla Büyük Selçuklu Devleti'nin devamı şeklinde olmuş ve boylar birliği esasına dayanmıştır. Bununla birlikte Türkmenlerin, devletin devamında sorunlara neden olmaya başlaması, devlette gulâm sisteminin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Saray işlerini yapmak ve sultanın yakın hizmetini görmek için gerekli olan kişiler, gulâmhanede yetiştirilen kişilerden seçilmiştir. Ücretli askerlik uygulaması Türkiye Selçuklularında özellikle XIII. yüzyılın başlarından itibaren görülmüştür.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde askerî, idari, mali ve hukuki bütün devlet işlerinin karara bağlandığı ve en yüksek yönetim organına Divân-ı Saltanat veya Divân-ı Alâ denmiştir. Divân-ı Saltanat ve Divân-ı Alâ günümüzdeki bakanlar kurulu gibi çalışmıştır. Divân-ı Saltanat'a sultandan sonra devletin en yetkili kişisi olan vezir başkanlık etmiştir.

Atabeg veya atabey uygulaması Türkiye Selçukluları'nda da devam etmiştir. Şehzadeler, melik unvanı ile küçük yaştan itibaren devlet işlerinde tecrübe kazanmaları için atabeg denilen devlet adamlarının gözetiminde vilayetlere gönderilmiştir. Bununla birlikte atabeglerin siyasette güçlenmemesi için gerekli tedbirler alınmıştır.

Nâib-i Saltanat veya Niyâbet-i Saltanat, ilk defa Türkiye Selçuklularında görülmüştür. Başkentte hükümdara vekâlet eden nâipler, hükümdarın devlet merkezinde bulunmadığı zamanlarda devlet işlerini yürütmüştür. Büyük Selçuklu Devleti'nin geliştirdiği ikta sistemi, taşra teşkilatında Türkiye Selçukluları tarafından da uygulanmıştır.

Türkiye Selçuklularında arazi işlerinden sorumlu olan ve bunlarla ilgili işleri düzenleyen menşur ve beratları hazırlayan görevliye de pervane denmiştir. Pervane üst düzey bir memuriyet olmamasına rağmen Divân-ı Alâ'nın üyelerinden kabul edilmiştir.

Sosyal ve İktisadî Hayat

A-Türkiye Selçuklularında Sosyal Hayat

Sosyal Hayat:

Türkiye Selçukluları kendilerine has bir sosyal ve iktisadi politika izlediler. Aralıklarla Anadolu ya Türkistan dan Maverâünnehir ve Horasan dan gelen Türklerin büyük bir bölümünü yerli halk tarafından boşaltılan yerlere yerleştirdiler. Bir kısmını ise uc bölgelere yerleştirdiler.

Selçuklu hükümdarları kendi yönetiminde yaşayan Hristiyan halkı himaye ettiler. Bizans yönetiminin baskısından ve ağır vergilerinden bunalanlardan isteyenlerin kendi topraklarına yerleşmelerine izin verdiler.

Hristiyan-Müslüman ayrımı gözetmeden uyguladıkları adil yönetim Rum, Ermeni ve Süryani halkın Türk yönetimini tercih etmelerine sebep oldu. Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu da yaşayan halkın büyük çoğunluğunu Türkler oluştururdu.

Halk şehirliler ve köylüler olmak üzere ikiye ayrılırdı. **Şehirliler:** Devlet memurları, âyân, bilim adamları ve ahiler olmak üzere dört gruba ayrılıyorlardı.

Devlet Memurları: Bir şehirde hükümeti temsil eden görevlilerdi.

Âyân: Hükümet nezdinde halkı temsil eden kişilerde. Tacirler (tüccarlar) da bu sınıfa girerlerdi.

Bilim Adamları: Müderrisler, kadılar, zaviye, tekke şeyhleri ve medrese öğrencileri bu gruba girmektedir.

Ahîler: Ahîler (kardeşler) şehirde oturan ve kendi aralarında dinî ve iktisadi özellikler taşıyan esnaflardır. Aralarında kurdukları teşkilata ahîlik denirdi. Ahî teşkilatı ticareti ve ticaret ahlakını düzenlemiş, üretim kalitesini yükseltmiş ve kaliteli eleman yetiştirilmesini sağlamıştır.

Köylüler:

Türkmen kökenli olan Türk köylüsü göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. Göçebeler hayvancılıkla geçinirlerdi. Yerleşik köylüler ise devletin veya ikta sahibinin idaresi altındaydılar.

b. İktisadi Hayat : Türkiye Selçukluları hakim oldukları bölgelerde siyasi birliği ve huzuru sağladılar. Bu da ülkede ekonomik hayatın canlanmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Türkiye Selçuklularının ekonomik faaliyetleri tarım, sanayi ve ticaret olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

1. Tarım ve Hayvancılık : Her türlü tarım ve hayvancılık göçebeler, yarı göçebeler ve köylüler tarafından yapılıyordu. Şehir hayatında ise meyvecilik ve bağcılık yaygındı. Hayvancılık, hayvan ürünleri meyveler ve bağcılıktan, elde edilen ürünler Türkiye Selçuklularına önemli gelir sağlıyordu.

Sultanlar ve beyler köylüleri topraklarında tutabilmek için belli zamanlarda vergi affı veya vergilerin hafifletilmesi gibi tedbirler alırdı. Halka tohum ve çift hayvanı dağıtıyordu.

2. Sanayi ve Madencilik : Anadolu'da ev eşyalarının yapımı, dericilik, dokumacılık ve maden işlemeciliği gelişti. İhtiyaçlar yurt içinden karşılanıyordu. Ancak lüks eşya ve baharat geniş ölçüde dışarıdan karşılanıyordu.

Türkiye Selçuklularında sanayi büyük ölçüde esnaf teşkilatları (Ahiler) tarafından organize ediliyordu. Dericilik, halıcılık, kilimcilik ve diğer dokumalar daha çok ahilerin ilgi alanına giriyordu.

3. Ticaret: Anadolu'nun dünya üzerindeki konumunun önemini kavrayan Türkiye Selçukluları, ticaret faaliyetlerine önem verdiler. Türkiye Selçukluları Anadolu'yu izledikleri ticaret

politikasıyla kıtalararası transit ticaret merkezi haline getirdiler. Anadolu'da ticaretin gelişmesinin nedenleri şunlardır;

- Anadolu'nun Doğu-Batı, Güney-Kuzey ticaret yolları üzerinde bulunması ve kıtaları birbirine bağlaması
- Ticaret yolları üzerinde kervansarayların kurulması (Anadolu'da ilk kervansaraylar II. Kılıç Arslan zamanında kurulmaya başladı ve daha sonraki hükümdarlar tarafından sayıları artırıldı)
- Ticaretin gelişmesi için Latin Cumhuriyetleriyle ticaret antlaşmalarının yapılması
- Ticari amaçlı fetihlerin yapılması (Suğdak, Sinop - Antalya ve Alanya'nın fethedilmesi)
- Malları zarar gören veya kervanı soyulan tüccarların zararlarının ödenmesi, yani bugünkü anlamda malların sigortalanma
- Gümrük vergilerinin hafifletilmesi
- Ticari önemi olan merkezlere Türk ve Müslüman tüccarların yerleştirilmesidir.

Anadolu'da ticaret II. Kılıç Arslan'dan itibaren gelişmeye başlayarak I. Alaeddin Keykubat döneminde en üst seviyeye çıktı. Moğol istilasından sonra ticaret faaliyetleri zayıfladı. Ancak Sivas, Kayseri ve Konya gibi merkezler ticari önemlerini korudular. Türkiye Selçuklularının yıkılmasından sonra siyasi ve iktisadi merkezler Marmara çevresine taşındı, kervan ticareti eski önemini kaybetti.

Beylikler döneminde, Batı Anadolu'daki Türk beylikleriyle Avrupalılar arasında ticari ilişkiler devam etti. Moğollar da Akdeniz ülkeleriyle ticari faaliyetlerini devam ettirdiler.

Devletin başlıca gelirleri, ihraç edilen mallar, gümrük vergileri, zirai ürünlerden alınan öşür, gayrimüslimlerden alınan cizye ve haraç, bağlı beylik ve devletlerden alınan vergiler ve ganimetlerdi. Türkiye Selçuklularında ilk bakır para I. Mesut tarafından bastırıldı. II. Kılıç Arslan tarafından paralar bastırıldı. Selçuklular Moğolların hakimiyetine girdikten sonra paralarını İlhanlı paralarına göre ayarladılar.

Dil ve Edebiyat

Dil: Türkiye Selçukluları, zamanında bilim dili Arapça, devlet ve edebiyat dili Farsça idi. Selçuklu Sultanları ve aydınları özellikle Fars edebiyatına önem veriyordu. Bu dönemde edebiyat ve devlet dili olarak Türkçe saraydan uzak tutulmaktaydı. Bu durum Türk dilindeki gelişmenin yavaşlamasına neden olmuştur.

Edebiyat ve resmi dilin Farsça olmasının nedeni; Türklere İslâmiyet'in İran yoluyla geçmesi, iki ülke arasında sıkı ilişkilerin kurulması, İran'dan aydın ve idarecilerin gelmesi ve Farsça'nın işlenmiş bir dil olmasıdır.

Beylikler döneminde Karamanoğlu Mehmet Bey Türkçeyi resmi dil ilan etti (1277). Bu olay "Dil Bayramı" olarak kutlanmaktadır. XIII. yüzyılda Anadolu'da Türk dili gelişti. Şeyyad Hamza, Yunus Emre ve Sultan Veled Türkçe şiirler yazdılar. Anadolu'da Türkçenin gelişmesinde Moğolların büyük payı oldu.

Edebiyat: Anadolu'da Türk Edebiyatı XIII. yüzyıl ve sonrasında en parlak çağını yaşadı. Selçuklular dönemindeki edebi akımlar, Halk Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatı ve Divan Edebiyatı diye gruplandırılır.

Selçuklu Sultanları ve Anadolu beyleri ilmi ve edebi çalışmalara destek oldular, yurdun her tarafına yayılmasına çalıştılar. Moğol istilasından dolayı batıya göç eden birçok, bilgin ve edebiyatçı Anadolu'ya gelerek bilim ve fikir hayatının gelişmesine katkıda bulundular. Mevlana, Sultan Veled, Şeyyad Hamza, Nesimî, Hoca Dehhani, Yunus Emre ve Ahmedî gibi ünlü

edebiyatçılar yetişmiştir. Dönemin önemli eserleri ise, Mesnevi, Divan-ı Kebir, İskendemâme, Battal Gazi ve Danişment Gazi Destanlarıdır.

Bilim ve Sanat

Bilim: Anadolu'da ilk medrese XII. yüzyılın ilk yarısında Danişmentoğulları tarafından Niksar'da kuruldu. Türkiye Selçuklularında ise ilk medrese II. Kılıç Arslan tarafından Konya ve Aksaray'da kuruldu. Anadolu'da güvenliğin sağlanması ve ekonomik durumun iyileşmesine paralel olarak diğer hükümdarlar zamanında da medreselerin inşasına devam edildi. Bunun yanında Türkiye Selçuklu hükümdarları İslâm dünyasındaki birçok bilgin, edebiyatçı ve mutasavvıfı Anadolu'ya davet ederek onlara imkanlar hazırladılar ve onlara sahip çıktılar. Bu durum Anadolu'nun bilim ve sanat alanında gelişmesini önemli ölçüde etkiledi.

Türkiye Selçuklu medreselerinde dini ilimlerin yanında diğer müspet ilimler de okutuluyordu. Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminde yaşayan fikir adamlarından bazıları, Muhiddin Arabi, Sadeddin Konevi, Necmeddin Dâye, Mevlana ve Hacı Bektaş Veli idi.

Sanat: Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminde Türk sanatı önemli bir gelişme gösterdi. Bu dönem sanatının temeli daha önceki Türk - İslâm devletlerine dayanıyordu. Anadolu'ya bu devletlerin sanatını taşıyan Türkiye Selçukluları yaptıkları katkılarla Türk sanatını zirveye çıkardılar. Ayrıca Anadolu'da eski gelişmelerden de yararlandılar. Anadolu'da mimari alanda birçok eser ortaya konuldu. Bu eserlerde insan ruhuna, beden yapısına tabiat ve sosyal şartlara önem verildi. Anadolu Türk mimarisi, dini, sivil ve askeri mimari diye üçe ayrılabilir;

Dini Mimari :

1. Camiler: Türklerin Anadolu'da yaptıkları mimari eserlerin ilk örneğini camiler teşkil eder. Bunların en önemlileri; Konya ve Niğde'deki Alaeddin Camii, Sivas ve Malatya Ulu camileri, Saltukoğullarından kalan Erzurum Ulu Camii, Mengüceklerden Divriği Ulu Camii, Danişmentlilerden kalan Kayseri Ulu Camii Artuklulardan kalan Mardin Ulu Camii gibi eserlerdir.

2. Mescidler: Anadolu'da mescid, minberi olmayan küçük mahalle camileridir. Bunlardan Konya'da on kadarı halâ ayaktadır. En önemlileri, Erdem Şah Mescidi, Küçük Karatay Mescidi ve Sırçalı Mescid'tir.

3. Medreseler: Bir toplumun kültür seviyesini gösteren önemli delillerden birisi de okullardır. Türkiye Selçukluları zamanında her şehirde bir ya da daha fazla medrese bulunuyordu. Bu da eğitime ne kadar önem verildiğini ortaya koymaktadır. Selçuklularda özellikle tıp alanında öğrenim yapan medreseler ve hastaneler oldukça yaygındı.

En ünlü Selçuklu medreseleri Konya, Kayseri, Tokat, Amasya, Erzurum ve Niğde'de kuruldu. Konya'da Karatay ve İnce Minareli, Kırşehir'de Caca Bey, Afyon'un Çay ilçesindeki Çay Medresesi kapalı tip medreselere örnektir. Açık tip medreselere ise, Konya Sırçalı, Sivas'ta Şifaiye, Gök Medrese, Çifte Minareli, Kayseri'de Hunat Hatun, Hatuniye, Tokat'ta Gök Medrese örnektir.

4.Kümbetler (Türbeler): Devlet adamları ile diğer ilim ve din büyükleri için yapılan anıt mezarlardır. En güzel kümbet örnekleri Kayseri ve Ahlat'tadır.

5. Külliye: Külliye, cami ile birlikte kurulan medrese, kütüphane ve hastane gibi yapıların bütünüdür. Selçukluların ilk külliyesi Kayseri Hond (Hunat) Hatun Külliyesi'dir. Anadolu'da en eski külliye ise Mengüceklerden kalan Divriği Külliyesi'dir.

Tekke ve Zaviyeler de dini mimari arasında sayılır. Bu yapılara Tokat Sünbül Baba, Konya Sırçalı Ata Tekkesi ve Konya Sahip Ata Hankahı örnek olarak gösterilebilir.

Sivil Mimari

Köşkler ve saraylar sivil mimarinin en güzel örnekleridir. Kaba taş ve tuğlalardan yapılan küçük saraylar zamanla yıpranmıştır. Sivil mimarinin bir diğer örneği de kervansaraylardır. Kervansaraylar Selçuklu saltanatının gücünü ve yönetim anlayışını ortaya koyar. Kervansaraylar, yolların güvenliğinin sağlanması, ticaretin canlanması ve yolculukların kolaylaşmasında önemli rol oynadılar.

Kervansaraylarda yolcular için yataklar, hayvanları için ahırlar, ticaret malları için mekanlar yanında hamam ve mescid gibi, bölümlerde bulunuyordu. Anadolu'da ilk kervansaray II. Kılıç Arştan zamanında Aksaray-Kayseri yolu üzerinde Alay Han'dır. Sivil mimarinin bir başka örneği de Darüşşifalardır. Günümüzün hastaneleri olan Darüşşifalar Selçuklu medreselerinin planına benziyordu. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası Anadolu'nun en büyük darüşşifasıdır. Bunlar haricinde hanlar, çarşılar, köprüler, çeşmeler ve evler sivil mimariye örnek gösterilebilir.

Askeri Mimari

Tersaneler, kaleler, surlar, kışlalar ve kuleler askeri mimarinin örnekleridir. Anadolu'da mimari dışında başka sanat dalları da gelişmiştir.

1. Çinicilik: Süslemede kullanılan bu sanat dalı Konya merkezli gelişti. Çini sanatındaki gelişme Osmanlı döneminde zirveye ulaştı.

2. Resim ve Heykel: Türk - İslâm devletlerinde minyatür türünde resim gelişti. Anadolu'da Türkler şehirlerin surlarını ve büyük binaları heykel ve kabartmalarla süslediler.

3. Kitap Sanatı: Anadolu'da gelişen en önemli kitap sanatları hat, tezhip ve cilt sanatıdır.

4. Halı ve Kilim Dokumacılığı: Hunlara kadar dayanan halıcılık Anadolu'da en çok gelişen el sanatıydı. Halıcılık Anadolu'da milli bir sanat haline geldi. Türkmenler halı ve kilimlerinde Türklerin milli duygularını ve zevklerini işlediler. Halı ve kilimler Anadolu'dan dışarıya satılan malların başında geliyordu.

5. Ağaç, Taş ve Maden İşlemeciliği: Anadolu'da yapılan minber, mihrap, kapı, pencere, Kur'an-ı Kerim rahleleri, mezar kitabeleri ağaç ve taş işlemeciliğinin başlıca güzel örnekleridir. İşlenmiş altın ve gümüşler ise maden işlemeciliğine örnek gösterilebilir.

6. Müzik ve Sahne Sanatları: Sultan kapısında çalınan nevbet, tasavvuf musikisi, meddahlar, rakkaseler ve hokkabazlar bu sanatların başlıcalarıdır.

Türkiye Selçuklu ordusunun başkumandanı Beylerbeyi veya Emirül-Ümerâ unvanı taşırdı. Ordu kumandanlarına subaşı, sipehsâlar, serleşker denirdi. Bunlar aynı zamanda buldukları mıntıkların emniyet ve asayişini sağlamakla da meşgul olurdu. Türkmen kuvvetlerinin başında ise beyler bulunurdu. Selçuklularda donanma kumandanlarına Reis'ül-Bahr veya sahillerin kumandanı anlamında Meliküs-Sevâhil denirdi. Donanma kumandanlarına ayrıca Emîr-i Sevâhil de denilmiştir.

Süryani, Ermeni ve Rumlar; Bizans idaresine karşı Selçukluları tercih etmiştir. Türkiye Selçukluları, Anadolu'da yaşayan gayrimüslimlere, Müslüman halka bir zarar vermedikleri sürece müsamaha ile davranmışlardır. Bizans'ın baskısından bıkan Hristiyanlar artık Türklerin hâkimiyeti altında yaşamaktan memnun olmuştur. Selçukluların Anadolu'da sağladığı huzur ortamı, bölgedeki farklı din ve kavimlerin uyum içinde yaşamalarını ve ortak bir kültürün ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da gelişen Türk İslam medeniyeti doğudan gelen bilim ve sanat adamlarıyla da kuvvetlenmiştir. Doğudan gelen âlim ve sanatkârlar, özellikle Anadolu'da büyük mutasavvıf ve düşünürler yetişmesini sağlamıştır.

1.5. HAÇLI SEFERLERİ VE SONUÇLARI (1096-1270) SEBEPLERİ

- Hıristiyanların kutsal kabul ettikleri Kudüs'ü Müslümanlardan almak istemeleri.
- Papa'nın ve Kluni tarikatının Hıristiyanları bu seferler için teşvik etmeleri.
- Papa'nın Ortodokslar üzerinde hakimiyet kurmak istemesi.
- Din adamlarının seferlerin başarılı olacağına dair güvence vermeleri.
- Türklerin Anadolu'yu ele geçirmelerinden sonra Bizans'ın Papa'da ve Avrupa'dan yardım istemesi.
- Hıristiyanların zengin doğu ülkelerini ele geçirmek istemeleri.
- Toprak sahibi olmayan derebeylerin toprak sahibi olma düşüncesi.

Uzun bir sürece yayılan Haçlı Seferleri İslam dünyasını hedef almıştır. Sonuçları itibariyle de günümüze kadar etkileri görülen önemli tarihî bir gelişmedir. XI. Yüzyılın sonlarında başlayan bu seferler, aralıklarla XIII. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Haçlılara karşı Anadolu'da mücadeleye girişen ilk devlet, Türkiye Selçukluları olmuş diğer beylikler ve topluluklar da bu mücadelelerde Selçukluları desteklemiştir.

Her sınıftan insanın katıldığı öncü sefer 1096'da başlamıştır. Keşiş Pierre l'Hermitt'in (Piyer Lermite) çağrısıyla çoğunluğu asker olmayan binlerce kişi bu sefere katılmıştır. Düzenli birliklerden önce Fransızlar, Almanlar ve İtalyanlardan oluşan kalabalık bir kuvvet toplanmıştır. Macar ve Bizans topraklarında birçok yağma ve tahrip bulunan bu öncü kuvvet, 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'a ulaşan bu Haçlı kuvvetlerinin taşkınlıkları, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'u tedirgin etmiştir.

Haçlılar, öncü seferden itibaren Ortodokslara yardım etmeyi değil Bizans üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurmayı istemiştir. Haçlıların gerek seferin başında Musevilere gerekse kendi dindaşlarına karşı giriştikleri katliamlardan sonra başlayan çapulcu davranışları, Bizans topraklarında tam bir yağmaya dönüşmüştür.

Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, kardeşi Davud Kulan Arslan'ı Haçlıları durdurmakla görevlendirmiştir. İznik yakınlarındaki ormanlarla kaplı Drakon adlı bir vadide Haçlı ordusu, Türkiye Selçuklu kuvvetleri tarafından pusuya düşürülmüş ve Haçlıların büyük bir kısmı imha edilmiştir.

Öncü Haçlı kuvvetlerinden sonra yola çıkan asıl Haçlı kuvvetleri ise 1096 sonbaharından itibaren İstanbul'da toplanmaya başlamıştır. İmparator Aleksios ile Haçlılar arasında bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Haçlılar, Türklerden alacakları eski Bizans topraklarını Bizans'a teslim edecektir. Bizans da buna karşılık Haçlıların ihtiyaçlarını karşılayacak ve Anadolu topraklarında Haçlılara rehberlik yapacaktır.

İmparator, öncü kuvvetlerin İstanbul'da yaptığı tahribattan dolayı, gelen Haçlıları İstanbul'da bekletmeyerek derhâl Anadolu'ya geçirmiştir. Anadolu'ya geçen bu kuvvetler, burada da yağma ve katliamlar yapmış ve İznik'i hedef almıştır.

HAÇLI SEFERLERİ (1096-1270)

I. Haçlı seferi ile Anadolu'ya gelen Haçlılar I. Kılıçarslan tarafından büyük kayıplara uğratıldılar. Buna rağmen Haçlılar Antakya, Urfa gibi şehirleri ele geçirdikten sonra Kudüs'ü ele geçirdiler. II. Haçlı seferi Musul Atabeyi İmadettin Zengi'nin Urfa'yı alması üzerine yapılmıştır. Fakat Haçlılar başarılı olamamışlardır. III. Haçlı seferi ise Eyyubi hükümdarı Selahaddin-i Eyyubi'nin Kudüs kralını Hittin Savaşı (1187)'nda yenilgiye uğratarak Kudüs'ü ele geçirmesi üzerine yapılmıştır. Haçlılar bu seferde de başarılı olamamışlardır. IV. Haçlı seferi ise Suriye üzerine yapılacakken hedef değiştirmiş ve İstanbul üzerine yapılmıştır. Latinler İstanbul'u ele geçirmişler ve burada Latin krallığını kurmuşlardır. İstanbul'dan kaçan Bizans soyundan olanlar biri İznik diğeri de Trabzon'a olmak üzere iki krallık kurmuşlardır. 5.6.7. ve 8. Haçlılar başarılı olamadılar. 7. ve 8. seferler Mısır üzerine yapılmış ve Fransa kralının ölümü ile seferler sona ermiştir.

SONUÇLARI

- Papa'ya ve kiliseye güven azalmıştır.
- Avrupa'da Derebeylik rejimi zayıflamıştır.
- Akdeniz limanları doğu-batı ticareti sayesinde canlanmıştır.
- Hıristiyanlar müslümanlardan pusula, kağıt, barut, matbaa gibi teknik araç ve gereçleri almışlardır.
- Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devleti yıpranmıştır.
- Başta Anadolu olmak üzere Müslümanların elinde bulunan Suriye ve Filistin gibi topraklardaki halk, bu seferlerden zarar görmüştür.

1.6. Anadolu'da Moğol tehlikesi

İlk Türk beylikleri ortak hedefler doğrultusunda ve çevrelerindeki düşmanlar karşısında zaman zaman birlikte hareket etmiştir. Türkiye Selçukluları ile Danişmentliler, Haçlıların Anadolu'yu hedef aldığı dönemde Anadolu'nun savunmasını birlikte üstlenmiştir.

Selçuklu-Harzemşah-Moğol İlişkileri

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Türkler, Anadolu'da Bizans ve Haçlılar ile mücadele ederken doğuda da Moğol tehlikesi belirmiştir. Anadolu'nun Moğol işgaline uğraması ihtimaline karşı bazı tedbirler alan I. Alâeddin Keykubad; Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlerin surlarını ve sınır kalelerini yeniden inşa ettirmiştir. Ayrıca I. Alâeddin Keykubad, Abbasi halifesinin Moğol tehlikesine karşı yardım isteğini geri çevirmemiş ve Bağdat'a 5 000 kişilik bir kuvvet göndermiştir.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğolların dünya için büyük bir tehlike olduğunu ve onların durdurulması için herkesin birlikte mücadele etmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu amaçla Harzemşahlara ittifak teklif etmiştir. Buna karşın Anadolu ve Suriye sınırlarına gelen ve buralara yerleşmek isteyen Celâleddin Harzemşah, Eyyûbilerin elindeki Ahlât'ı kuşatmıştır.

Bu kuşatmayı Anadolu için bir tehdit olarak algılayan Sultan I. Alâeddin Keykubad harekete geçmiş ve iki ordu Erzincan yakınlarındaki Yassıçemen'de karşı karşıya gelmiştir. Bu savaş

Türkiye Selçukluları kazanmış ve Harzemşahlar yıkılma sürecine girmiştir. Moğollara karşı savaşı geciktiren bir siyaset takip eden Alâeddin Keykubad, Moğolların Anadolu'ya girmelerini engellemeye çalışmıştır.

Moğol İstilasının önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Oğuzların artık kontrol altında tutulamaması toplumsal dengeyi bozmuştur. Bu durum, Anadolu'da geniş bir alana yayılan Bâbailer Ayaklanması'na neden olmuştur.

Yesevîlik tarikatına bağlı olan ve inançlarını Anadolu'da yaymaya çalışan Baba İlyas, Türkiye Selçuklu Devleti tarihindeki en büyük isyan hareketine öncülük etmiştir. Baba İlyas'ın ölümünden sonra onun müritlerinden olan Baba İshak, büyük bir Türkmen zümresini etrafında toplamış ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dine aykırı hareket ettiğini bahane ederek onun aleyhinde propagandaya başlamıştır. Bu propagandalar sonucunda Anadolu'nun doğusunda başlayan isyan, kısa sürede geniş bir bölgeye yayılmıştır.

Türkiye Selçuklu ordusunun tekrar toparlanarak isyancılar üzerine büyük bir sefer düzenlenmesi ile isyan ancak bastırılabilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'ni güçsüz duruma düşüren Bâbailer Ayaklanması sonucu, devlet yönetimi zayıflamış ve bu zafiyet Moğollara, Anadolu'nun istilası yolunda umut vermiştir.

Moğollar Anadolu'da

Moğol İstilasını, 1221'den itibaren batı yönünde gittikçe yoğunlaşmış ve Anadolu coğrafyası için bir tehdit hâline gelmiştir. Daha önce Moğollardan kaçarak Horasan, İran ve Azerbaycan'a gelen Türkmenler, kitleler hâlinde Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde bazı devlet adamları, sultanın değiştirilmesinde bile rol oynayacak kadar güçlenmiştir. I. Alâeddin Keykubad, yaklaşan Moğol tehlikesi öncesinde devlet içindeki otoritesini sağlamak için emirlerin bazılarını ortadan kaldırmış ve onların mallarını devlet hazinesine katmıştır. Ticari faaliyetlere zarar veren Ermeniler de itaat altına alınmıştır.

Moğol baskısının hissedilmeye başlandığı dönemde, Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında Harzemşahlar tampon bir devlet konumundadır. 1230 Yassıçemen Savaşı ile Harzemşahların ortadan kalkması, Anadolu tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaştan sonra I. Alâeddin Keykubad, bazı Harzemşahlıları da Selçuklu Devleti'nin hizmetine almıştır. Moğol tehlikesi karşısında onlardan da yararlanmayı amaçlayan Sultan'ın bu hareketi, Selçuklu devlet adamları arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur.

Kösedağ Savaşı

Türkiye Selçuklularının Yassıçemen'deki başarısından dolayı Moğollar, Sultan Keykubad'a karşı tedbirli davranmaya devam etmiştir. Ancak I. Alâeddin Keykubad'ın 1237'de ölümü ve tahta II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in geçmesinden sonra devlet bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır.

Selçukluların Babailer Ayaklanması'nda zayıf duruma düştüğünü gören Moğollar, harekete geçerek Anadolu'ya girmiştir. Erzurum'un yağmalanması ve halkın büyük kısmının kılıçtan geçirilmesi, Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında bir savaşı kaçınılmaz hâle getirmiştir. Bu durum karşısında II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Moğollara karşı müttefik arama yoluna gitmiştir. Moğolların, bölgenin tamamına zarar vereceğini belirten Sultan, ortak düşman karşısında Müslüman veya Hristiyan herkesin kendisine destek vermesini istemiştir. Hazırlıklardan sonra Kayseri'de, temelini Selçukluların oluşturduğu ve Gürcü-Frank paralı askerlerinin de katıldığı

yaklaşık 80 000 kişilik bir ordu toplanmıştır. Halep melikinin gönderdiği 3 000 kişilik bir kuvvet de Sivas'ta bu orduya katılmıştır.

Moğolların Sivas üzerine yürümesi ile karşı harekete geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Erzincan ile Sivas arasında bulunan Köseadağ mevkinde ordugâhını kurmuştur. 1243'te yapılan bu savaşta Selçuklular ağır bir mağlubiyet almıştır. Savaş sonunda Sultan ordusunu bırakarak savaş alanından kaçmış, devlet hazinesi ve ordunun bütün teçizatı Moğolların eline geçmiştir.

Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da ilerlemeye başlayan Moğollar, Baycu Noyan idaresinde Sivas'a girmiş ve şehri yağmalamıştır. Buradan Kayseri'ye ilerleyen Moğollar, bu önemli ticaret merkezini de yağmaladıktan sonra geri dönmüştür. Savaştan sonra Selçuklu veziri Moğollarla anlaşma yapmış ve Moğollar, Türkiye Selçuklularını vergiye bağlamıştır. Anadolu'daki Moğol Dönemi; Köseadağ yenilgisi ile başlamış ve Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu sonrasına, yaklaşık 1340'lara kadar sürmüştür. İran kökenli olan Selçuklu devlet adamları, devlet idaresinde Moğol temsilcisi gibi davranırsa da Türkmen beylerinin direnişi, bölgedeki Moğol gücünün kırılmasında etkili olmuştur.

IV. Kılıç Arslan ile Vezir Süleyman Müineddin Pervane arasındaki çekişmelerde de Moğollar, Pervane'yi desteklemiş ve IV. Kılıç Arslan, 1266'da Pervane tarafından öldürülmüştür. Üç yaşında tahta geçirilen III. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında hâkimiyet tamamen Pervane'de olmuştur.

Pervane, Moğollar ile Memlûkluları birbirine düşürerek Anadolu'yu Moğol baskısından kurtarmak istemiştir. Baybars ise bu oyuna gelmemiş ve Anadolu'dan ayrılmıştır. Elbistan Savaşı'nın intikamını almak için 30 000 kişilik bir kuvvetle Anadolu'ya giren Moğol hükümdarı Abaka Han yaklaşık 200 000 insanı öldürmüş ve Pervane'yi idam ettirmiştir. Bundan sonra ise Anadolu'da Moğol İstilasının etkisi daha fazla hissedilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde Türkmenler, Anadolu'da dikkat çekmeye başlamıştır. Moğol zulmüne karşı ilk tepkiler, şeyh ve dervişler tarafından cihat fikriyle organize edilen Türkmenlerden gelmiştir. Çok geçmeden isyana dönüşen bu tepkilerin ilk örneği Hatiroğlu Şerafeddin Bey'in 1276'daki Moğollara isyanıdır. Bu isyanda Karamanoğlu I. Mehmed Bey, Hatiroğlu Şerafeddin Bey'e destek vermiştir.

MOĞOL İSTİLASI SONRASI ANADOLU'NUN SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUMU

Moğol İstilasının sonrasında Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri daha da yoğunlaşmıştır. Bölgenin sosyal, iktisadi, dinî ve idari yapısında önemli değişikliklere neden olan Türkmen göçleri, Anadolu'daki sosyal ve politik hayatı derinden etkilemiştir. Batı yönünde ve dalgalar hâlinde ilerleyerek Anadolu'ya giren Türkmenler, Anadolu'nun batısında Bizans ve doğusunda da Moğollarla mücadelede çok önemli vazifeler üstlenmiştir.

Yarı göçebe bir hayat süren bu grupları, iç düzenlerinde sorun çıkarma ihtimali sebebiyle Selçuklular sınır boylarına göndermiştir. Böylece uçlarda gaza ideolojisi dâhilinde Bizans'a karşı akınlar düzenleyen yeni siyasî gruplar ortaya çıkmıştır. Köseadağ Savaşı sonrası Türkiye Selçukluları yıkılış sürecine girmiş ve Anadolu'da Moğollar etkili olmaya başlamıştır.

Miryokefalon Zaferi'yle Anadolu'nun Türkleşmesi kesinleşmiş ve bölgenin sosyal yapısı değişmeye başlamıştır. Yerleşik yaşam tarzının, devlet teşkilatlanmasındaki önemi kabul edilmiş ve Türkmenlerin yerleşik hayata geçmeleri için çalışılmıştır. Boy yapısı içerisinde nüfuzlarını korumak için yerleşik hayata geçmek istemeyen Türkmenler, batıdaki uçlara doğru yönlendirilmiştir.

Köseadağ Savaşı sonrasında da İkinci Beylikler Dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönem XIII. Yüzyılın ikinci yarısında Karamanoğullarının faaliyetleri ile başlamış ve XVII. yüzyılın

başlarına yani Ramazanoğulları topraklarının Osmanlı Devleti'ne dâhil edilmesine kadar devam etmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde siyasi bütünlüğün parçalanmasına sebep olan Moğol İstilasası, parçalanmayı ve bu beyliklerin kuruluşunu sağlayan başlıca sebep olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine girmesiyle birlikte, Türkmen beyleri, Selçuklu otoritesinin kaybolduğu bölgelerde merkezî otoritesi zayıflayan Bizans'ın da durumundan faydalanarak müstakil ya da yarı müstakil hâlde devletçikler şeklinde teşkilatlanmıştır.

Anadolu'da Karamanoğulları, Candaroğulları, Germiyanoğulları, Canikoğulları, Hamitoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Eşrefoğulları, Teke Beyliği, Karesioğulları, Eratnalılar, Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Kadı Burhaneddin Devleti gibi irili ufaklı birçok siyasi teşekküller kurulmuştur

Bu beylikler, Moğol hâkimiyetine karşı her yerde ve her zaman yılmadan mücadele etmiştir. Moğolların Anadolu'da tam bir hâkimiyet kurmasını engelleyen İkinci Dönem Türk Beylikleri olmuştur. Moğol İlhanlı Devleti'nde Ebû Said Bahadır Han'ın 1335'te varis bırakmadan ölümü sonrasında ise Anadolu üzerindeki Moğol baskısı ve tehdidi tamamen kalkmıştır

Bununla birlikte Anadolu'da Türk varlığının devamını ancak siyasi bütünlüğün sağlanmasında gören Osmanlı Beyliği, kuruluşun itibaren politikasını Anadolu Türk beyliklerini kendi hâkimiyetleri altında birleştirmek üzerine kurmuştur.

Moğollar Sonrası Anadolu'da Mutasavvıflar

Moğol baskısının artmasıyla birlikte Türkiye Selçuklularının Anadolu'da kurduğu siyasi, sosyal ve ekonomik düzen bir kargaşaya dönüşmüş ve huzur ortamı bozulmuştur. Siyasi otoritenin zaafa uğradığı bu dönemde halk, tasavvuf ehli manevi otoritelere sığınmaya başlamıştır. Anadolu coğrafyasında tarikatlar halk üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Mevlânâ Celâleddîn-î Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî ve Yunus Emre gibi âlimler, açtıkları tekke ve zaviyeler ile kurdukları vakıflarla geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmaya başlamıştır.

Anadolu'da yayılan tasavvufî akımlar, zamanla birbiriyle etkileşime girmiş ve bazıları güçlenerek geniş halk kitleleri arasında yayılırken bazıları da zamanla kaybolmuştur. Bu bağlamda Anadolu'da sosyal huzurun sağlanmasında Mevlevîlik çok önemli bir yer tutmuştur.

Moğol İstilasası'yla Horasan ve civarındaki unsurlar, Anadolu'daki merkezlere gelerek buraların ilmî gelişiminde etkili olmuştur. Horasan'ın Nişabur şehrinde doğup yetişen ve daha sonra Anadolu'ya gelen Hacı Bektâş-ı Velî, Anadolu'da Suluca Karahöyük'e yerleşmiştir

XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ankara, Kırşehir, Konya, Kayseri gibi Anadolu'nun kültür merkezleri, aynı zamanda Bektâşiliğin de ilk merkezleri olmuştur. Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinde özellikle Moğol İstilasası sonrasında önemli bir rolü olan Hacı Bektâş-ı Velî kalıcı izler bırakmış ve etkileri yüzyıllar boyunca geniş toplum kesimleri üzerinde hissedilmiştir.

Millî ve İslami değerleri birlikte yansıtan şiirleriyle Yunus Emre, XIII. yüzyılın karışıklıklar içerisindeki Anadolu insanında hayranlık uyandırmış ve sosyal huzurun sağlanmasına hizmet etmiştir. Yunus Emre ile birlikte Anadolu'da Türkçe, Türk edebiyatı ve tasavvufî Türk şiiri daha XIV. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Yunus Emre'nin farkı, şehir merkezlerinde yaşayan ve Farsça bilen zümrelere hitap eden eserler yanında, Türkçe konuşan halk tabakasına tasavvufu sevdirmiştir.

